

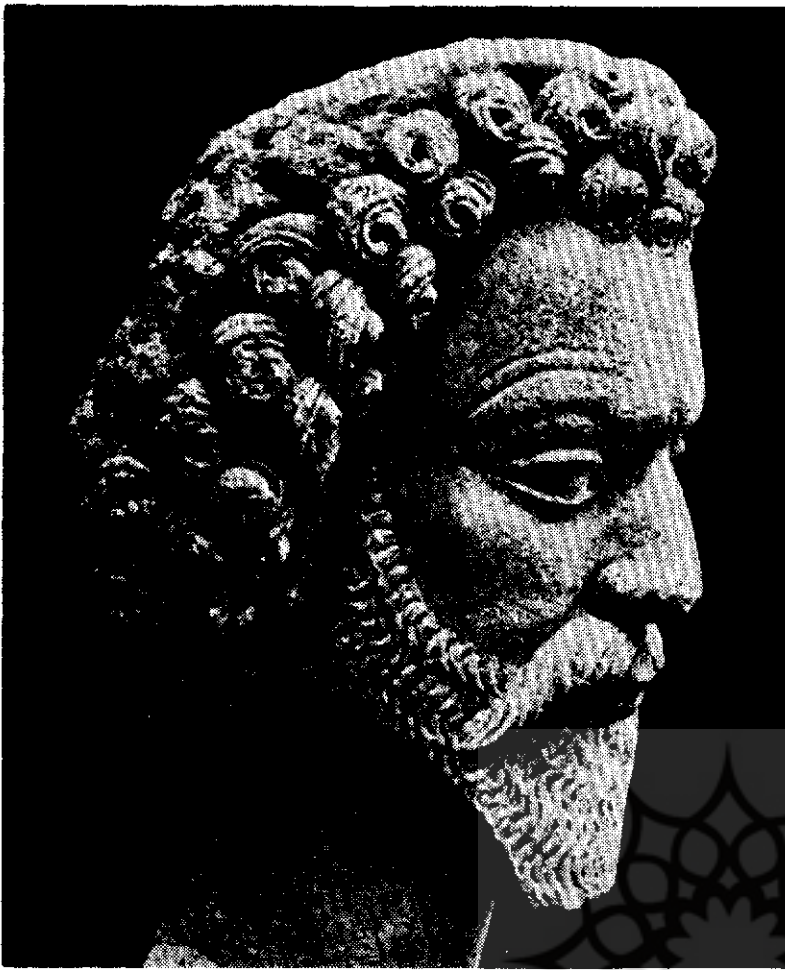
شکل (۱) مجسمه « اوتال » پادشاه « الحضر »
که درموزه موصل محفوظ است

مجمه سازی در ایران

دکتر عیسی بهنام
استاد دانشگاه و رئیس اداره موزه‌ها

بامجسمه دیسک‌انداز، کار (میرون) مجسمه‌ساز معروف یونان در قرن چهارم پیش از میلاد مقایسه کنیم اختلاف زیاد میان آن دو مجسمه مشاهده می‌نمائیم. در مجسمه دیسک‌انداز یک پا عقب‌تر از پای دیگر قرار داده شده و کمر بطرف جلو خم شده و دست یکی بطرف عقب و یکی بطرف جلو بحرکت درآمده. در مجسمه «اوتال» پادشاه الحضر پای چپ فقط کمی جلوتر از پای راست قرار داده شده و کفشها کاملاً شبیه به کفشهای مجسمه شمی است. پادشاه الحضر نیز مانند امیر شمی شلوار بلند چین‌داری برپا دارد ولی چون خیال سواری ندارد قبای بلندی برتن کرده که تا زانویش می‌رسد و روی قبا کمر بندی بسته تا شمشیر خود را به آن آویزان کند ولی کمر بند کمی پایین‌تر از حد معمول بسته شده. شاید شمشیر سنگینی کرده و آن را پایین آورده.

مجسمه مکشوفه در شمی (از نواحی لرستان) بزرگترین مجسمه‌ای است که تاکنون در خاک ایران پیدا شده، و تنها مجسمه برنزی بزرگی است که از دورانهای قدیم ایران بیادگار باقیمانده است. ولی مجسمه‌های کوچک خصوصاً از عهد اشکانیان و ساسانیان در کشور ما زیاد ساخته شده و تمام خصوصیات پیکر تراشی ایران نیز در این مجسمه‌های کوچک دیده می‌شود. باین حال مجسمه بزرگی از «اوتال» پادشاه «الحضر» از مرمر تراشیده‌اند و اکنون درموزه موصل محفوظ است و ۲۲۰ متر ارتفاع دارد و حال اینکه ارتفاع مجسمه شمی از ۱۹۰ متر تجاوز نمی‌کند. می‌گویند یکی از خصایص پیکر تراشی ایرانیان در عهد اشکانیان این بود که مجسمه را از مقابل می‌تراشیدند و به آن حرکت نمی‌دادند. مثلاً اگر مجسمه‌ی مرمری را که از دوره اشکانیان است و امروز درموزه موصل محفوظ می‌باشد

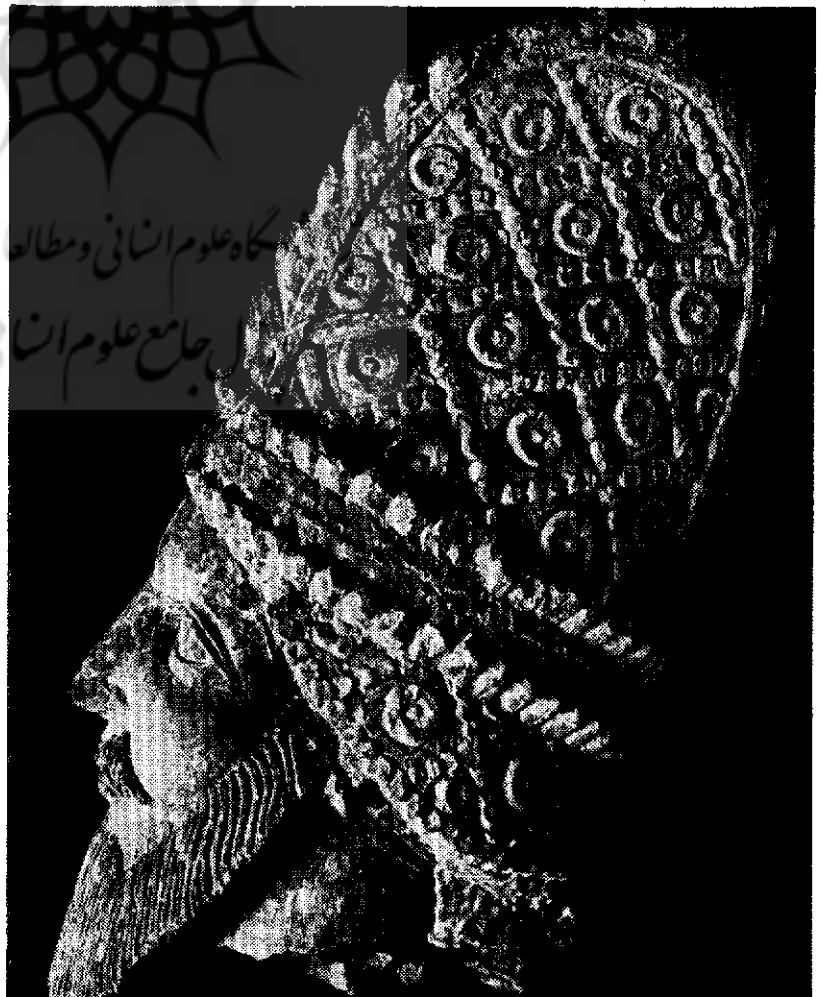

«اوتال» دست چپ خود را روی قبضه شمشیر گذاشته و این عادت است که حتی در عصر حاضر نیز دیده می‌شود. ولی دست راست خود را کاملاً بلند کرده مانند این که صحبتی میکند و باین حال دهان او بسته است. روی قبا لباده بلندی بر تن پادشاه الحضر دیده می‌شود که آستینهای بلندی دارد. کلاه وی شباهتی به کلاه درویشان در عصر حاضر دارد. این کلاه نیز با کمال سلیقه و مهارت با نقوش زیبای برجسته مزین گردیده. شکل (۱)

«اوتال» سیل‌های پر پشت و ریش نسبتاً بلندی دارد و موهای بلندش از زیر کلاه بیرون آمده است. میان این مجسمه با مجسمه شمی شباهت زیاد وجود دارد و فقط لباس آن متفاوت است.

در موزه بغداد نیز سر مجسمه‌ای از سنگ آهکی به اندازه طبیعی تراشیده شده که تمام خصوصیات پیکر تراشی عهد اشکانی را که در مجسمه «اوتال» دیده می‌شود دربردارد. در این مجسمه حرکت دیده نمی‌شود ولی احساسات او را می‌توان حدس زد. ریش و سبیل او بسیار منظم تراشیده شده و شانه زده است. موهای سرش مانند موهای نقوش برجسته عهد هخامنشی مجعد است و مثل این است که از زیر دست آرایشگری بیرون آمده باشد. شکل (۲)

شکل (۲) مجسمه‌ای از سنگ آهکی که در موزه بغداد نگاهداری میشود

شکل (۳) مجسمه‌ای که در «الحضر» بدست آمده که هم‌اکنون در موزه بغداد موجود است و سربکی از پادشاهان اشکانی را نشان میدهد

شکل (۵) مجسمه دومتری که در «الحضر» پیدا شده و درموزه موصل محفوظ است. این مجسمه یکی از افسران عالی رتبه اشکانیان را نشان میدهد

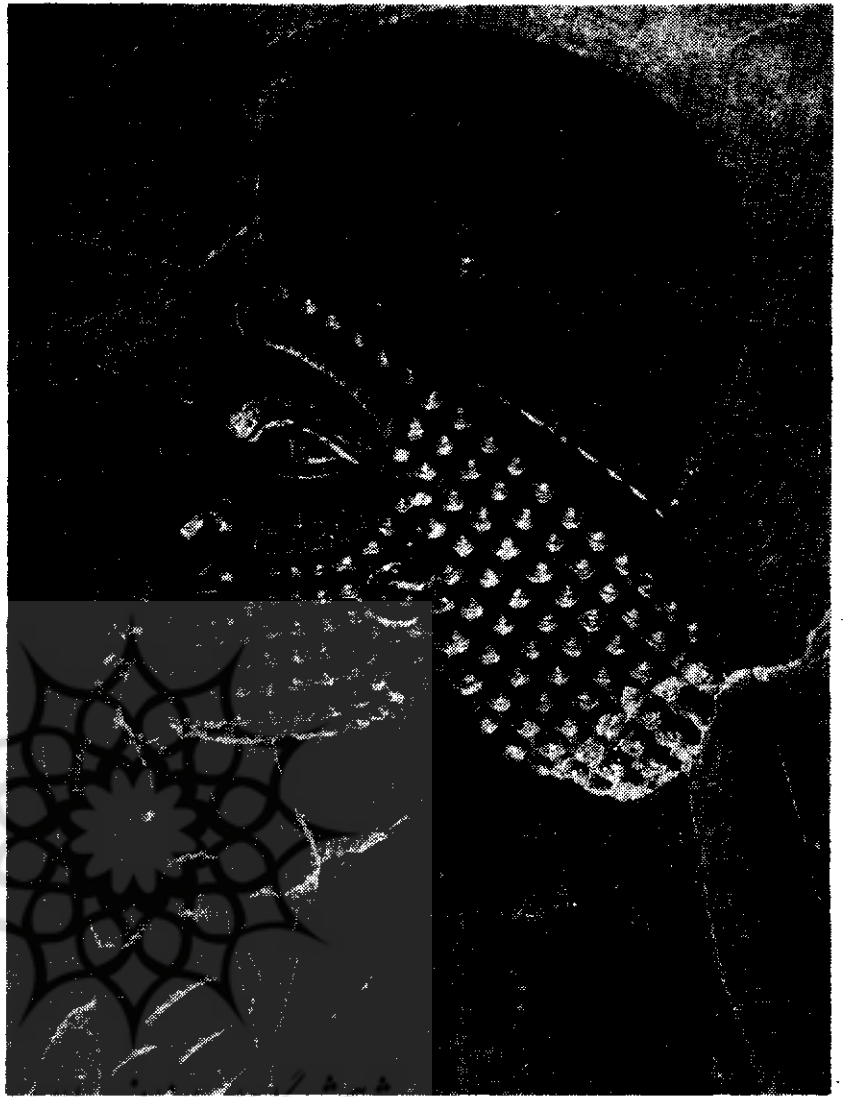
این مجسمه نیز ۲٫۲۰ متر ارتفاع دارد و از مرمر ساخته شده و صاحب آن «سناترک» پادشاه الحضر است. موهای این شخص مانند موهای امیر شمی یا نواری بسته شده و در طرفین صورت آویزان است. وی نیز مانند «اوتال» پادشاه الحضر دست راست خود را بلند کرده و در دست چپ بجای شمشیر، یک برگ زیتون یا خرما که علامت صلح است بردست دارد. لباس و کمر او که دارای تزیینات فراوان است شباهت زیاد به لباس سفرای کبار کشورهای کنونی دارد. شلوار او بلند است و چین دارد. بدون شك شلوار بلند چین دار که چیزی شبیه به شلوار مردم امروزی در آذربایجان غربی می باشد در زمان اشکانیان بسیار معمول بوده است. «سناترک» نیز مانند امیر شمی گردن بندی

شکل (۴) مجسمه «سناترک» پادشاه «الحضر» که از مرمر ساخته شده و اینک درموزه بغداد است

این دومین مجسمه ای است که از الحضر بدست آمده ولی مجسمه دیگری نیز در همین محل پیدا شده که امروز درموزه بغداد است و سر یکی از پادشاهان اشکانی را نشان می دهد کلاه این پادشاه همان است که روی سکه های اشکانی دیده می شود و از سوی دیگر شباهت زیاد به کلاه «اوتال» پادشاه الحضر دارد. ریش و سیل وی نیز با کمال دقت تراشیده شده. شکل (۳)

این سه مجسمه که خارج از ایران هستند بانضمام مجسمه بزرگ شمی کاملاً خصوصیات هنری تر اثری ایرانیان در عهد اشکانی را بما نشان می دهند و آن را از دوره های دیگر متمایز می نمایند ولی برای تکمیل این خصوصیات مجسمه دیگری را که آن نیز درموزه بغداد است و در الحضر پیدا شده نشان می دهیم.

شکل (۶) صدراعظم خشایارشا در حال
عرض گزارش به حضور شاهنشاه - نقش
نیم برجسته از سنگ که در تخت جمشید
پیدا شده و اکنون در موزه ایران باستان
نگاهداری میشود

رومیها دارد. تنها نقشی که این مجسمه دارد این است که ریش او کوتاه است. شکل (۵)

خوانندگان متوجه این مطلب شدند که تمام این مجسمه‌ها از الحضر بدست آمده و الحضر یکی از پایتخت‌های قدیم ایران در عهد اشکانیان است که روی فرات قرار گرفته و چون در سرحد ایران و روم بود چندین بار بوسیله رومیها خراب شده و اکنون خرابه‌های آن برپاست. ولی بدون شك نظایر این مجسمه در نقاط دیگر ایران وجود داشته و فقط دست‌روز گاران را از بین برده. برای مقایسه یکی از نقوش برجسته عهد هخامنشی را که در موزه ایران باستان است و صدراعظم خشایارشا را هنگامی که گزارش بعرض شاهنشاه می‌رساند نشان میدهد ارائه می‌دهیم و از آن چنین نتیجه می‌گیریم که هنریکتر تراشی از عهد هخامنشی تا عهد اشکانی در ایران فقط تغییر مختصری کرده و خواص کلی خود را محفوظ داشته است. شکل (۶).

برگردن و گوشواره‌هایی برگوش دارد. در بالای سر او پیکر عقابی دیده می‌شود که بالهایش را گسترده و این عقاب ما را درباره کلاه‌هایی که بر سر بعضی از صاحب‌منصبان عالی‌مقام عهد ساسانی دیده می‌شود روشن می‌نماید. شکل (۴)

از همه این مجسمه‌ها عجیب‌تر مجسمه دومتری است که در سنگ آهکی تراشیده شده و از الحضر بدست آمده و امروز در موزه موصل محفوظ است. این مجسمه یکی از افسران عالی‌رتبه اشکانیان را نشان می‌دهد که دست چپ را روی قبضه شمشیر قرار داده و دست راست را بلند کرده است و از این جهت شباهت به «اوتال» پادشاه الحضر پیدا می‌کند. ملاحظه می‌شود که دست راست تمام مجسمه‌ها بالا است و شاید این علامت احترام یا سلام باشد. شلوار این افسر کاملاً شبیه به شلوار امیرشمی است و چین فراوان دارد ولی شتلی که بردوش خود انداخته و در سمت راست سینه بوسیله تکه آن را بسته شباهت به لباس